

Číslo súťažiaceho: _____

OLYMPIÁDA ZO SLOVENSKÉHO JAZYKA A LITERATÚRY

KRAJSKÉ KOLO, kategória A

10. február 2023

OLYMPIÁDA ZO SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY

15. ročník, šk. rok 2022/2023

KRAJSKÉ KOLO, kategória A

I. ČASŤ – PÍSOMNÁ TEST

Čas na vypracovanie testu: 30 minút

Ukážka 1

Ábel Král' – Pravidlá slovenskej výslovnosti (úryvok, upravené)

3. Tvrdé a mäkké spoluhlásky

Fonetické poznámky – dva varianty /

V slovenčine sa z pravopisného hľadiska rozlišujú tvrdé, mäkké a obojaké spoluhlásky. K tzv. tvrdým spoluhláskam sa zaraďujú aj *t, d, n, l*, k tzv. mäkkým zasa *ť, ď, ň, ľ*. Niektoré chyby vo výslovnosti mäkkých spoluhlások súvisia s našim pravopisom, v ktorom platí pravidlo, že výslovnosť *ť, ď, ň, ľ* sa neoznačuje mäčkčenom, ak nasleduje *i, í, e, ia, ie, iu*. Tieto chyby sa však najčastejšie prejavujú na výslovnosti hlások *l – ľ*, keď sa výslovnosť *ľ* zanedbáva, keď sa *ľ* nahrádza tzv. tvrdým *l*.

Vedecký výskum i sluchová skúsenosť Slovákov hovorí, že spoluhláska *ľ* má v slovenčine viacej variantov. Zreteľný je napr. rozdiel medzi východoslovenským a stredoslovenským *ľ*: Mäkké *ľ*, ktoré sa vyslovuje vo východoslovenských nárečiach, je zreteľne mäkkšie než *ľ* v niektorých iných slovenských nárečiach. Východoslováci toto mäkkšie *ľ* vyslovujú aj v spisovných prejavoch.

V spisovnej slovenčine sú dva výslovnostné varianty spoluhlásky *ľ*:

1. tzv. mäkké *ľ*, ktoré počujeme vyslovovať vo všetkých kultivovaných spisovných prejavoch v slovách ako *ľad, ľan, poľovať, ľavica, ľutovať, ľúbiť, koľko, niekoľko* atď.;

2. tzv. zmäkčené *ľ*, ktoré je výsledkom prirodzenej artikulačnej asimilácie výslovnosti hlásky typu *l* pred tzv. prednými samohláskami *e, i* a pred tzv. i-ovými dvojhláskami ako v slovách *kolenó, ale, alebo, lipa, listie, polievať*. (Podobné asimilačné javy pozorujeme aj v iných situáciách a i pri iných hláskach.)

V slovenskej spisovnej výslovnosti sa pripúšťajú všetky varianty výslovnosti spoluhlásky *ľ*: mäkké *ľ* (aj *ľ*, ktoré sa vyskytuje vo východoslovenských nárečiach) i zmäkčené *ľ*.

Zdôrazňuje sa požiadavka, aby aj tzv. zmäkčené *ľ*, obyčajne v slovách ako *list, lekár, ale, koleso, lietadlo, preliačina, včelia, včeliu* atď., bolo dostatočne vzdialené (ľahko sluchovo rozlíšiteľné), teda zreteľne odlišné od tzv. tvrdého *l*, ako sa v slovenčine vyslovuje v slovách *slovo, poklona, vlak, malý, holub* a pod.

KRÁL', Á. 2016. *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o., s. 68 – 69. ISBN 978-80-8128-159-4.

1. Ktoré tvrdenie vyplýva z ukážky 1?

- A. Spoluhláska *l* má v spisovnej slovenskej výslovnosti dva odlišné varianty.
- B. Spoluhláska *ľ* má v spisovnej slovenskej výslovnosti tri odlišné varianty.
- C. Rozdiel vo výslovnosti mäkkého *ľ* a zmäkčeného *ľ* býva spôsobený našim pravopisom.
- D. Rozdiel vo výslovnosti mäkkého *ľ* a zmäkčeného *ľ* býva zapríčinený hláskovým okolím.

2. Ktoré tvrdenie nevyplýva z ukážky 1?

- A. Vedecké teórie o výskyte spoluhlásky *ľ* v slovenčine sa neodlišujú od praxe nositeľov jazyka.
- B. Tzv. mäkké *ľ* môže mať v niektorých nespisovných formách slovenčiny rozličnú výslovnosť.
- C. Tzv. zmäkčené *ľ* sa v spisovnej slovenčine musí dostatočne odlišovať od tzv. tvrdého *l*.
- D. Spisovná reč Východoslovákov sa v používaní spoluhlásky *ľ* odlišuje od ich nárečovej výslovnosti.

3. V ktorej možnosti je uvedený príklad prirodzenej artikulačnej asimilácie výslovnosti hlásky?

- A. Výslovnosť hlásky **n** v slovách typu *inší, inžinier*.
- B. Výslovnosť hlásky **d** v slovách typu *dcéra, odísť*.
- C. Výslovnosť hlásky **k** v slovách typu *ku mne, k tebe*.
- D. Výslovnosť hlásky **v** v slovách typu *vlani, váhať*.

4. Ktoré tvrdenie o obojakých spoluhláskach je pravdivé?

- A. Všetky výrazy s obojakými spoluhláskami, po ktorých sa píše *y*, sú vybrané slová.
- B. V prvom rade sú obojaké spoluhlásky pravopisnou záležitosťou.
- C. V súčasnej spisovnej slovenčine máme šesť rozličných obojakých spoluhlások.
- D. Každá obojaká spoluhláska vstupuje v reči do znelostného páru.

5. Dvojica slov *lavica* a *ľavica* poukazuje na

- A. obojakosť zvučných spoluhlások *l – ľ*.
- B. znelostnú asimiláciu/spodobovanie hlások.
- C. schopnosť foném rozlišovať významy slov.
- D. nepotrebnosť diakritických znamienok.

6. V ktorom slove vyslovíme tzv. tvrdé *l*?

- A. lejak C. lekcia
- B. lekno D. lekvár

7. Ktoré tvrdenie o tzv. mäkkom *l* je pravdivé?

- A. Zo slovanských jazykov ho má iba slovenčina.
- B. V Štúrovej spisovnej slovenčine nebolo.
- C. Patrí medzi slabikotvorné spoluhlásky.
- D. Artikuluje sa na zadnom podnebí.

8. Ktoré dielo nepatrí medzi kodifikačné príručky?

- A. Pravidlá slovenského pravopisu
- B. Pravidlá slovenskej výslovnosti
- C. Morfológia slovenského jazyka
- D. Synonymický slovník slovenčiny

9. V ktorej možnosti je uvedený príklad na chybu spisovnej výslovnosti?

- A. Vyslovovanie hlásky *z* namiesto *s* v 1. osobe pl. slovesa *byť – sme*.
- B. Mäkká výslovnosť hlásky *ť* namiesto *t* vo výrazoch typu *tie, tieto*.
- C. Vyslovovanie hlások *kt* namiesto *gd* vo výrazoch typu *kto, nikto*.
- D. Tvrdá výslovnosť hlásky *t*, resp. *l* v slovách *prestíž*, resp. *milión*.

10. V posledných dvoch odsekoch ukážky 1

- A. prevláda trpný rod sloves.
- B. prevláda činný rod sloves.
- C. sa vyskytuje činné prídavné minulé.
- D. sa vyskytuje činné prídavné prítomné.

11. Ábel Král vo svojom vedeckom texte nepoužil

- A. poznámkový aparát.
- B. enumeráciu/vypočítavanie.
- C. odbornú terminológiu.
- D. združené pomenovanie.

12. Napište jednoslovný termín pomenúvajúci náuku o spisovnej výslovnosti.
13. Ktorý slohový postup sa uplatnil v ukážke 1?
14. Ktoré interpunkčné znamienko/znamienka použijeme na označenie fonetického zápisu slova?

Ukážka 2

Andrzej Sapkowski – Zaklínač I: Posledné želanie

(úryvok, upravené)

– Nuž, rob ako myslíš. Pamätaj však na moju radu. A keď už hovoríme o odmene, v posledných dňoch sa začalo hovoriť o jej druhej časti, veď som ti to už spomenul. Princeznú za ženu. Nevieť, kto to vymyslel, ale ak striga vyzerá tak, ako sa hovorí, tak je to mimoriadne čierny žart. Beztak sa našli hlupáci, čo sa hnali do paláca cvalom, len čo sa rozchýrilo, že sa tu naskytá príležitosť vstúpiť do kráľovskej rodiny. Konkrétne dvaja obuvníci tovariši. Povedz, Geralt, prečo sú akurát obuvníci takí hlúpi?

– Nevieť. A zaklínači, pán kastelán? Tí to neskúšali?

– Zopár sa ich našlo, akože by nie. Ale keď sa dozvedeli, že strigu treba odčarovať, a nie zabiť, najčastejšie iba pokrčili plecami a odišli. Aj preto podstatne narástol môj rešpekt voči zaklínačom, Geralt. No a potom prišiel jeden, mladší ako ty, meno si už nepamätám, ak ho vôbec prezradil. Ten sa pokúsil.

– No a?

– Zubatá princezná porozťahovala jeho vnútornosti široko-daleko. Na pol dráhy strely z luku. Geralt kývol hlavou.

– To je všetko?

– Ešte jeden bol.

Velerad chvíľu mlčal. Zaklínač ho nesúril.

– Tak veru, – povedal napokon kastelán. – Ešte jeden bol. Spočiatku, keď mu Foltest pohrozil šibenicou, ak strigu zabije alebo skaličí, iba sa zasmial a začal sa baliť. No ale potom...

Velerad znovu stíšil hlas takmer do šepotu a naklonil sa ponad stôl.

– Potom úlohu prijal. Vieš, Geralt, aj tu vo Wyzime je pár rozumných ľudí, dokonca na vysokých postoch, ktorým celá záležitosť už lezie krkom. Rozchýrilo sa, že títo ľudia potichu presvedčili zaklínača, aby nerobil nijaké okolky, nezdržoval sa čarovaním, strigu hneď zahlušil a kráľovi povedal, že čary nezabrali a že dcérenka spadla zo schodov, skrátka, že sa stal pracovný úraz. Kráľ sa, pravdaže, rozzúri, ale skončí sa to tým, že mu nevyplatí ani oren z odmeny. Fiškus zaklínač na to, že zadarmo si môžeme chodiť na strigy sami. Nuž, čo sa dalo robiť... Poskladali sme sa, dali záruky... Ibaže z toho nakoniec nebolo nič.

Geralt zdvihol obočie.

SAPKOWSKI, A. 2022. *Zaklínač I: Posledné želanie*. Bratislava : Lindeni, ISBN 978-80-5662-669-6.

15. Ktoré tvrdenie vyplýva z ukážky 2?
- A. Kastelán sa považuje za rozumného človeka.
 - B. Velerad odhovára Geraltu od úmyslu odčarovať strigu.
 - C. Geralt pozná osudy svojich predchodcov.
 - D. Zaklínač pohŕda strachom Wyzimčanov z princeznej.
16. V ktorej časti textu ukážky 2 využil autor aktualizálny humorný prvok?
- A. Na pol dráhy strely z luku.
 - B. ... iba sa zasmial a začal sa baliť.
 - C. Povedz, Geralt, prečo sú akurát obuvníci takí hlúpi?
 - D. ... spadla zo schodov, skrátka, že sa stal pracovný úraz.

17. Ktorý druh rozprávača je využitý v ukážke 2?
- A. vševediaci rozprávač
 - B. nespoľahlivý rozprávač
 - C. rozprávač „oko kamery“
 - D. priamy rozprávač
18. V ukážke 2 sa nenachádza
- A. priama reč.
 - B. nepriama reč.
 - C. polopriama reč.
 - D. uvádzacia veta.
19. Text ukážky 2 je postavený na
- A. vedeckej fantastike.
 - B. iracionálnej fantastike.
 - C. beletristicky podaných faktoch.
 - D. beletristicky podanej mystifikácii.
20. V ktorej možnosti sa nachádza nepriame pomenovanie?
- A. *Kráľ sa, pravdaže, rozzúri...*
 - B. *... ktorým celá záležitosť už lezie krkom.*
 - C. *Velerad znovu stíšil hlas takmer do šepotu.*
 - D. *... skončí sa to tým, že mu nevyplatí ani oren z odmeny.*
21. Ukážka 2 obsahuje motívy podobné
- A. rozprávke.
 - B. povesti.
 - C. bájke.
 - D. báji.
22. V ktorej možnosti sa nachádza epiteton?
- A. *Aj preto podstatne narástol môj rešpekt voči zaklínačom, Geralt.*
 - B. *... že sa tu naskytá príležitosť vstúpiť do kráľovskej rodiny.*
 - C. *Zubatá princezná porozťahovala jeho vnútornosti široko-d'aleko.*
 - D. *Konkrétne dvaja obuvnícki tovariši.*
23. V ktorej možnosti je prítomná hyperbolizácia?
- A. *Rozchýrilo sa, že títo ľudia potichu presvedčili zaklínača, aby nerobil nijaké okolky...*
 - B. *... najčastejšie iba pokrčili plecami a odišli.*
 - C. *Spočiatku, keď mu Foltest pohrozil šibenicou, ak strigu zabije alebo skaličí, iba sa zasmial a začal sa baliť.*
 - D. *Bezťak sa našli hlupáci, čo sa hnali do paláca cvalom, len čo sa rozchýrilo, že sa tu naskytá príležitosť vstúpiť do kráľovskej rodiny.*
24. Pomenujte z hľadiska vonkajšej kompozície literárneho diela podčiarknutú časť ukážky 2.
25. Pomenujte literárny druh, ktorý predstavuje ukážka 2.